

Úton az életrajzi világarchívum felé

A Saur Verlag mikrofilmlapos vállalkozása egy egyedülálló biográfiai tájékoztatási segédlet megalkotására irányul. A német életrajzi archívum elkészülte után a külföldi sorban tizenkilencedikként a magyar életrajzok gyűjteménye is megjelent. Miért éppen mikrofilmlapon?

Ez a dolgozat a Saur Verlagnak egy nemzetközi életrajzi rendszer létrehozása érdekében kifejtett fáradozásait az életrajzi világarchívum példáján kívánja bemutatni.

Történelmi kutatás elképzelhetetlen biográfiai vizsgálódás nélkül. Az életrajzi segédkönyvek, lexikonok, kézikönyvek, évkönyvek és almanachok minden könyvtártípusban az olvasótermek és tájékoztatási részlegek leginkább használt darabjai közé tartoznak, és a tudós munkájának tartós támaszai. Az elmúlt évszázadok során a világ számos országában e kiadványok áttekinthetetlen bőségben jelentek meg, de egyetlen könyvtár sem gyűjtötte, illetve nem is gyűjthette a maga teljességében ezeket a műveket. Még a nagy tudományos könyvtárak is csak egy töredékükkel rendelkeznek, s ezért csak töredékesen képesek tájékoztatni belőlük, róluk.

Ez volt a kiindulási helyzet, amikor a Saur Verlag 1980-ban elkezdett foglalkozni egy német életrajzi archívum kiadásával.

A német életrajzi archívum

A Verlag Dokumentation, amely 1978-ban a K. G. Saur Verlag nevet vette fel, 1964-ben egy nemzetközi kiadói címtárral vetette meg egy nemzetközi biográfiai információs rendszer alapját, amit a kiadó napjainkban különféle adathordozókon bocsát rendelkezésre, s folyamatosan fejleszt és modernizál. Ez a kiadói címtár különben egyféle biográfiai jegyzék is, hiszen a kiadók többségét a kiadói világ személyiségei alapították és vezetik ma is. E gondolat következetes realizálásaként jelent meg 1970-ben a *Who's who at the Frankfurt Book Fair*, majd 1977-ben a *Who's who in Socialist Countries* és a *Biographisches Handbuch der deutschsprachigen Emigration nach 1933*. Bernhard Fabian, a *Handbuch der historischen Buchbestände in Deutschland* későbbi kezdeményezője 1980-ban felkereste a kiadót, Klaus G. Saurt, és azt javasolta neki, hogy publikálja mikrofilmlapon a 16–19. századi német életrajzi lexiko-

nokat. Ebből az alapötletből kiindulva először bibliográfiailag derítették fel az összes 1650 és 1900 között megjelent német biográfiai lexikont, majd beszerezték őket a könyvtáraktól. Az eredeti darabokat megvizsgálták a reprodukálhatóság szempontjából, egyaránt felölelve a közismert és viszonylag sok könyvtárban rendelkezésre álló, és az egy-egy régióra vagy szakterületre korlátozó és viszonylag kevés könyvtárban meglévő anyagot. A felmérés eredményeként 750 kötetet (230 ezer személyről 450 ezer tételt) lehetett számításba venni a vállalkozáshoz.

Ez az anyag a maga teljességében a világ egyetlen könyvtárában sem áll rendelkezésre, és nem férhető hozzá könyvtárközi kölcsönzés révén sem (az életrajzi lexikonok kivétel nélkül az olvasótermek és tájékoztatási részlegek állományát képezik). A gyakori használat következtében sok esetben fizikailag is elkopott, a háborúk során pedig megtizedelődött. Mindössze négyévnyi intenzív munka után 1985-ben megjelent a *Deutsches Biographisches Archiv* mikrofilmlap-kiadása.

Megvalósult tehát a biográfiai segédkönyveket használó tudósok álma: egyetlen kereséssel, az eredeti kiadványok vagy reprintjeik szinte lehetetlen áttekintésére fordított óriási fáradság nélkül lehetett a biográfiai feljegyzések széles spektrumát egyetlen munkamenetben feldolgozni.

A nagy siker a vállalkozás folytatására biztatta a kiadót: 1989 és 1993 között megjelentette az új folyamat a 20. század közepéig terjedő anyaggal.

A kizárólag német biográfiákat tartalmazó két kiadvány 2904 mikrofilmlapon 548, gyakran többkötetes forrásművet tartalmaz több mint 500 ezer személy adataival (ez 1,5 folyóméternyi katalógusfiókot tesz ki). Eredetiben az anyag 2000 lexikonkötet lenne 1,3 millió nyomtatott oldallal 80 polcfolyóméteren.

Néhány megjegyzés a mikrofilmlapról mint információhordozóról. A mikrofilmlap-kiadványok használatához az olvasónak mindig technikai segédeszközt, olvasókészüléket és olvasó-nyomatót kell igénybe vennie. Egy könyv vagy folyóirat felütésével szemben a mikrofilmlap használatával

járó nagyobb kényelmetlenséget ennek az archívumnak az esetében kiegyenlíti a munka racionalitása: a művek szinte áttekinthetetlen bőségéből összeválogatott releváns anyag egyetlen helyre lett összevonva. A mikrofilmlapon 465 oldal fér el; ez jelenleg – és ilyen mennyiségű anyag számára valószínűleg a jövőben is – a legjutányosabb és legpraktikusabb hordozó. Az eredeti tipográfia megőrzésének van egy bizonyos esztétikai vonzereje, még akkor is, ha a régebbi művekben a gót betűk a fiatal olvasók számára némi nehézséget jelentenek. A Deutsches Biographisches Archiv nélkülözhetetlen, információban gazdag és jól használhatóan elrendezett segédlet. Azzal, hogy valamennyi dokumentum anyagát egyetlen betűrendbe sorolja, azonnali hozzáférést biztosít a biográfiákhoz, s lehetővé teszi, hogy egész életpályákat és értékelésüket időrendben – s egyben országosan, regionálisan és szakterületek szerint – nyomon lehessen követni. Ezzel nemcsak a használat válik hatalmas mértékben könnyebbé, hanem gazdagodik is: az egy-egy személyről adott értékelések közvetlenül összevethetők. Az egyes életrajzi segédkönyvek megjelenésének időpontjában érvényes politikai határok következtében az anyagban igen sok dokumentum található osztrák, svájci és más, Németországgal határos országokbeli személyekről.

Egy német könyvtáros, *Jürgen Eyssen* azt írta 1985-ben: „Aki valaha is foglalkozott az ilyesfajta keresés fáradságos munkájával (s melyik könyvtáros nem?), az tudja, milyen segédeszközt kínálnak most neki” [1].

A könyvtárak anyagi nehézségeire való tekintettel mérlegelni kell, vajon a történelmi folyamatok kutatását alá lehet-e támasztani biográfiailag is, s ha igen, hát hogyan. Ebben a helyzetben egy ilyen komplex és tömör segédletnek, mint amilyen a Deutsches Biographisches Archiv, jó esélyei vannak a könyvtári állományok feltárására és a tájékoztatási források gazdagítására. Számos tesztelés és egybevágó használói vélemény bizonyítja, hogy racionális és gazdaságos dolog beszerezni az eljövendő idők számára is. Hiszen melyik könyvtár engedheti meg ma magának, hogy

- visszamenőlegesen komplettírozza bibliográfiai segédkönyveinek gyűjteményét;
- biográfiai segédkönyveinek eredeti kiadásait korlátozás nélkül bocsássa a használók rendelkezésére?

A magyar életrajzi archívum

A német biográfiai archívum sikere arra bátorította a Saur Verlagot, hogy további archívumokat jelentessen meg [2], többek között az *American*

Biographical Archive-ot, az *Archivio Biografico Italiano*-t, a *Chinese Biographical Archive*-ot és a *Magyar Életrajzi Archívumot*. A magyar életrajzi archívum a lengyel és a cseh/szlovák archívum után a 19. a kiadónak a biográfiai világarchívum megteremtésére irányuló vállalkozásában. Ez a harmadik életrajzi archívum, amely a kelet-európai térségben élt személyiségek pályáit a történelmi és családtörténeti kutatás számára feltárja, s az életrajzok révén e térség történelmét is megfoghatóbbá teszi.

A mű 127 életrajzi segédkönyvből, lexikonból és kézikönyvből mintegy 90 ezer személy életéről és munkájáról közöl információkat teljes szöveggel; mintegy 115 ezer közleményt tartalmaz a magyar történelem személyiségeiről a 9. századtól kezdve a Habsburg-monarchia megalapításán (1526), és az ország osztrák–magyar kettős monarchiába való beilleszkedésén (1867) át egészen a máig. Az archívumban olyan személyiségek szerepelnek, akik Magyarország politikai, gazdasági, vallási, művészeti és kulturális életét az ország változatos történelme során meghatározták. Magyarország előbb mint Közép-Európa legnagyobb soknemzetiségű államának része, majd mint önálló királyság egyfelől befogadta a szomszédos régiók kulturális hatásait, másfelől pedig befolyásolta a környező régiók népeinek a fejlődését, mindenekelett az akkoriban a koronához tartozó országokban (Erdélyben, Felső-Magyarországon, valamint Szlovénia, Horvátország és Krajna egyes részeiben). Így ebben az archívumban olyan nem magyar származású személyek is szerepelnek, akik ebben az időszakban és e földrajzi határok között éltek és működtek. A magyar emigrációt biográfiailag feldolgozó forrásokat is felvettek. Ezek között nemcsak a *Hermann Cl. Kosel* által kiadott *Deutsch-österreichisches Künstler- und Schriftsteller-Lexikon* (Bécs, 1902–1905) vagy *Szigeti Kilián* több műve (pl. Régi magyar orgonák, 1974 és 1977) szerepel, hanem *S. Wining*er hétékötetes *Grosse jüdische National-Biographie* (*Czemowitz*, 1925–1936) vagy *Johann Weidlein* *Die verlorenen Söhne: Kurzbiographien grosser Ungarn deutscher Abstammung* (1. köt. Bécs, 1960) c. műve is.

A politikai, gazdasági, tudományos és kulturális fejlődés sokszínűségét a kiválasztott források nyelvi változatossága is tükrözi (magyar mellett pl. latin, német és angol nyelvű kiadványok).

A magyar életrajzi archívum koncepciója és szerkezete teljes egészében megfelel a német életrajzi archívuménak. Ez vonatkozik az előnyökre is (pl. mikrofilmlapos kiadás). A különféle tudománysszakok példátlan gazdagodását jelenti a magyar biográfiai archívum azzal, hogy a korábban csak nehezen megtalálható anyagokhoz kényelmes hozzáférést kínál.

Minden nemzeti archívumhoz egy kötet formájú, betűrendes áttekintést nyújtó index tartozik, amelyet címjegyzékként, mutatóként vagy keresési segédeszközként is lehet használni. A feldolgozott anyagot az indexek optimálisan feltárják. A Saur Verlag e célra azért választotta a könyvformát, mert egy mikroformátumú regiszter használata nem gazdaságos és nehézkes is. Egy-egy indextel tartalmazza az illető nevét, születési és halálozási dátumát, foglalkozását, a feldolgozott forrásokat, s a vonatkozó mikrofilm lap számát. Az index ugyanakkor „kisimítja” és leegyszerűsíti az archívum betűrendjét (pl. feladja a hierarchia elvét, a névvariánsokat egységesíti, messzemenően feloldja az álneveket). Jól sikerült a mikrofilm lapos kiadvány és a hagyományosan nyomtatott index kombinációja.

A nemzeti archívumok többségének megjelenése után a kiadó a nemzeti indexekből egy ún. nemzetközi biográfiai indexet állított össze CD-ROM-on. A nemzetközi index szerkezetét messzemenően a használó igényeire tekintettel alakították ki, s nagyon könnyű a használata [3]. Előnye, hogy segítségével egyidejűleg lehet keresni a nemzeti biográfiai archívumokban, mivel egységes betűrendben adja a neveket, és közvetlenül utal a nemzeti archívumokra és lelőhelyekre. Megadja a személyek valamennyi nevét, minden névváltozatát és álnevét, születési és elhalálozási évét, foglalkozását. Összefogja a kivándoroltakat, emigránsokat és a személyes sorsokat. Segítségével lehetségessé válik pl. egyes családok útját évszázadokon át követni. Az index így közvetlen funkcióján (a nemzeti életrajzok összefogása) túlmenően maga is a kutatás eszközévé válik.

A biográfiai világhívum hamarosan lezárul, és a történelmi kutatást nem is sejtett mértékben fogja támogatni.

Weben a DataSwets

A DataSwets a World Wide Weben is hozzáférhető. A Swets folyóirat-előfizetési ügynökség e szolgáltatása egyelőre néhány alapfunkciót kínál: a bibliográfiai keresést (megadva a részletes címet és az árat), és az egyes előfizetők teljes rendelésszállományát (beleértve a megrendelés és számlázás adatait, valamint új rendelések és reklamálsok bevezetésének lehetőségét). Már korábban a WWW-re telepítették 13 000 folyóirat elektronikus tartalomjegyzék-szolgáltatását (<http://www.swets.nl>).

//IRLA, 32. köt. 4. sz. 1996. p. 3./

Az életrajzi archívumok a Saur Verlag által tervezett nemzetközi biográfiai információs rendszer részét képezik, amelyhez rajtuk kívül az életrajzi lexikonok, a *Deutsche Biographische Enzyklopädie*, az *Allgemeines Künstlerlexikon* és más segédkönyvek is hozzá fognak tartozni – hagyományos papírformában, mikrofilm lapon, CD-ROM-on és online módon. Ebben az összefüggésben kell megoldani a kurrens biográfiai tájékoztatás kérdéseit is.

„A könyvtárakra is érvényes: a haladás igényeket kelt” [4]; a sikerek ugyancsak. Mindenesetre a Saur Verlag a biográfiai információ teljesen új dimenzióit teremtette meg.

Irodalom

- [1] Lásd: Buch und Bibliothek, 37. köt. 4. sz. 1985. p. 358–359.
- [2] HAGELWEIDE, G.: Biographische Nachschlagewerke: der Stand der Entwicklung und die Projekte des K. G. Saur Verlags. = Bibliothek, 18. köt. 3. sz. 1994. p. 417–420. – Internationales Biographisches Informationssystem: Verlagsprospekt. München: Saur, 1994. 10 p. – Mikrofiche-Editionen: K. G. Saur Verlag. München: Saur, 1995. 52 p.
- [3] Vergleiche für die erste Ausgabe 1995 die Rezension. = The Journal of Academic Librarianship, 23. köt. 3. sz. 1996. p. 247. – Internationales Biographisches Informationssystem, p. 23.
- [4] HAGELWEIDE, G.: Biographische Nachschlagewerke, p. 420.

Beérkezett: 1997. I. 9-én. Fordította: Papp István

A Springer online folyóiratai

A Springer-Verlag különféle szakterületek több mint 180 folyóiratát kínálja online, nyomtatott verzióhoz kapcsolva. A folyóiratok különböző teljes szövegű formátumokban (PDF, HTML, PostScript, TeX) érhetők el az Interneten és más hálózatokon. Az elektronikus formákat csak a nyomtatott verziók előfizetői használhatják, 1997-ben egyelőre térítésmentesen. Az egymással kooperáló könyvtárak kérhetik a tárolás és a hálózatukon belüli terjesztés engedélyezését.

//IRLA, 32. köt. 4. sz. 1996. p. 4./

(P. I.)